

10-MAVZU. ZAMONAVIY DINIY HARAKATLAR VA SEKTALAR

REJA:

1. Xristianlik doirasida yuzaga kelgan oqimlar.
2. Islom dini doirasida yuzaga kelgan.
3. Dunyoning bugungi kundagi konfessional manzarasi.
4. O'zbekiston Respublikasidagi konfessional vaziyat.

Tayanch so'z va atamalar. Din, Diniy tashkilot, Payg'ambarlik, Armageddonizm, Millerizm, Islahotchilik, Xristianlik, Islom, Buddaviylik, Hinduiylik, Noan'anaviy din, Oqim.

Mavzu o'quv maqsadi: XIX-XX asrlarda yirik dinlar doirasida yuzaga kelgan diniy tashkilotlar, ularning e'tiqodi va faoliyati, jamiyatga ta'siri haqida talabalarda keng tasavvur hosil qilish.

Noan'anaviy diniy tashkilot deganda bir mintaq, hudud aholisi uchun begona bo'lgan, muayyan tarixiy sharoit yoki ijtimoiy vaziyat sababli o'sha yerga kirib kelgan yoki kirishga harakat qiladigan dinlar tushuniladi.

1. Xristianlik doirasida yuzaga kelgan oqimlar

XIX asr o'rtalari XX asr boshlariga kelib Yevropa, Amerika va Osiyo qit'alarida «payg'ambarlik» va «armageddonizm» epidemiyalari avj oldi. AQSHda 1840-yillarda «millerizm» nomi ostida paydo bo'lgan harakat tez orada boshqa hududlarga ham tarqaldi. Natijada, aksariyat yirik dinlar doirasida yangi, «islahotchi» oqimlar yuzaga keldi.

Ulardan, xristianlik doirasida «Iyegovo shohidlari» va «Mormonlar»ni, islom dini doirasida «Bahoiylar», «Ahmadiylar» va «Qora musulmonlar»ni, hinduiylik doirasida «Xalqaro Krishnani anglash jamiyati»ni sanash mumkin.

Iyegovo shohidlari (yoki Yahve guvohlari) yo'nalishiga 1973 yilda Charlz Teyz Rassel (1852-1916) tomonidan asos solingan. Yo'nalishning diniy ta'limoti uning yetti tomlik «Muqaddas Yozuvni o'rganish» kitobiga asoslanadi.

Ch.Rassel vafotidan keyin tashkilotga rahbarlik qilgan Iosif (Djozef) Franklin Ruzerford iyegovochilikka «armageddon» (ya'ni, go'yoki, oxirzamonda Iso boshchiligidagi iyegovochilar va Shayton boshchiligidagi jinlar qo'shini o'rtasida bo'lib o'tadigan jang) tushunchasini kiritdi. Shuningdek, u har yili iyegovochilarning xalqaro konferensiyalarini o'tkazishni, 50 ga yaqin kitob muallifi sifatida targ'ibot ishlarida radio va grammo-plastinkalardan foydalanishni yo'lga qo'ydi.

«Iyegovo shohidlari» Uchlik haqidagi aqidani rad etishadi, lekin boshqa yo'nalishlar kabi uning barcha ko'rinishlarini izohlashadi. Ular xudoning o'z shaxsiy ismi bor, bu ism «Iyegovo»dir va u barcha narsalarning asosi va yaratuvchisi, deb hisoblaydilar.

Iyegovochilar Iso Xudoning O'g'li bo'lgan deb e'tiqod qilsalar-da, uning Xudo bo'lganini inkor qilishadi. Ularning ta'limotiga ko'ra, Iso Iyegovo tomonidan

yaratilgan yagona insondir, qolgan barcha insonlar Masih orqali yaratilgan. Muqaddas Ruh – Xudoning ko‘rinmas kuchi bo‘lib, u dunyo yaratilishida qatnashgan. Iso Golgofa tog‘ida xochga emas, balki ustunga mixlangan deb hisoblaganlari sababli bu ramz ishlatilmaydi.

Iyegovo butun insoniyat tarixida 144 ming kishini tanlab olgan, ular o‘lgandan so‘ng to‘g‘ridan-to‘g‘ri tiriladi va osmon podshohligiga o‘tib ketishadi. Hozirgi kunda o‘sha tanlangan 144 ming kishi, ya‘ni «kichik poda»dan (imoni mustahkam va din yo‘lida ko‘p xizmat qilgan) 9 mingtasi tirik, deb e‘tiqod qilinadi. Qolgan imonlilar, ya‘ni Iyegovo shohidlariga qo‘shilgan «qo‘ylar»ga (oddiy dindorlar) yer yuzida abadiy jannatda yashashlari va‘da qilinadi.

«Iyegovo shohidlari» faqatgina Iso Masih o‘limini eslash kechalari bilan bog‘liq bayramni nishonlaydilar. Shu kuni jamoa a‘zolari qarindosh va tanishlarini uylariga taklif qilishadi. Dasturxonda Isoning tana va qonining ifodasi deb bilinadigan xamirturishsiz non va qizil, quruq vino bo‘lishi shart.

«Iyegovo shohidlari» diniy tashkiloti qat‘iy markazlashgan xarakterga ega. Ularning diniy-ma‘muriy markazi – Boshqaruv korporatsiyasi hisoblanadi. U 15 kishidan iborat bo‘lib, Bruklinda (AQSH, Nyu-York) joylashgan. Boshqaruv korporatsiyasining 90 dan ortiq filiallari dunyoning turli mamlakatlarida targ‘ibot ishlarini olib boradi. Xristianlikning ko‘zga ko‘ringan vakillari iyegovochilarning xristianlik bilan hech qanday umumiyliги yo‘q, degan fikrdalar.

O‘rta Osiyoda «Iyegovo shohidlari» diniy tashkilotining birinchi jamiyatlari 1950-yillarda paydo bo‘lgan va norasmiy ravishda faoliyat ko‘rsatib kelgan. Bugungi kunda respublikamizda «Iyegovo shohidlari»ning 1 ta tashkiloti rasman ro‘yxatga olingan.

«Iyegovo shohidlari» missionerlikka katta e‘tibor beradi. Jamoa paydo bo‘lgan davrdan boshlab, asosan uyma-uy yurish va adabiyotlar tarqatish bilan o‘z izdoshlarini ko‘paytirishga harakat qiladi. Ayrim ma‘lumotlarga ko‘ra, hozirgi kunda iyegovochi missionerlarning soni 700 mingdan ortiq kishini tashkil etadi. Jamoa rahbariyati tomonidan missionerlarni tayyorlash ishlariga katta ahamiyat beriladi. AQSH ning Nyu-York shahrida, jamoaning bosh ofisi bilan bir joyda «Galaad» nomli missionerlar tayyorlash markazi mavjud. Ushbu markazda tashkil etilgan besh oylik kurslarda butun dunyodan kelgan missionerlar tahsil olishadi.

Missionerlik faoliyatini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va adabiyotlarni nashr etish uchun «Qo‘riqchi minora, «Bibliya» va risolalar jamiyati» tuzilgan. Ushbu jamiyat korporatsiya deb atalib, bosh qarorgohi tashkilot asosiy binosi bilan bir joyda, AQSHning Bruklin shahrida joylashgan. Korporatsiyani yetti direktordan iborat boshqaruv kengashi boshqaradi va ular korporatsiya prezidentini saylaydilar.

Hozirgi kunda «Iyegovo shohidlari» 230 dan ortiq mamlakatda faoliyat olib boradi va dunyo bo‘yicha 111 ta mintaqaviy vakolatxonalarga ega.

Iyegovochilar missionerlikni o‘ziga xos tarzda va tizimli tashkil etganlar. Mutaxassislar fikricha, «Iyegovo shohidlari» o‘z tarafdorlarini shakllantirishda jalb etishning 80 dan ortiq usulidan foydalanadilar. Jumladan, ular o‘z da‘vatchilarining ovoz ohanglarida tinchlantirish va mehr tuyg‘ulari bo‘lishiga alohida e‘tibor beradilar.

Iyegovochilar missionerlikni:

- o'z qarashlariga zarracha bo'lsa ham qiziqish bildirgan odamlarni qidirib topish va so'ng ularni ta'limotni qabul qilishga tayyorlash;
- da'vat qilinayotgan odamning ongiga «Bibliya» kurslari va uning matnini o'rganish orqali diniy ta'limotni singdirish;
- prozelitlarni suv bilan cho'qintirish;
- ularni missionerlik faoliyatiga tayyorlash kabi to'rt bosqichda amalga oshiradilar.

Iyegovochilikning o'ziga xos jihatlaridan yana biri shuki, unda har bir a'zo missionerlik faoliyatida qatnashishi shart. Jumladan, jamoa rahbariyati tomonidan har bir a'zo oyiiga 10 soatdan 150 soatgacha missionerlik faoliyatiga sarflashlari talab qilinadi. Jamoa a'zolari qancha ko'p vaqtlarini missionerlikka sarflaganlariga qarab tashkilot iyerarxiyasida ko'tarilib boradi. So'nggi paytlarda iyegovochilar maktab o'quvchilari va yoshlar orasida targ'ibot ishlarini olib borishga intilish kuchli namoyon bo'layotganini ta'kidlash zarur. Ana shunday maqsadli faoliyat natijasida iyegovochilar soni yildan-yilga ortib bormoqda.

Ma'lumotlarga ko'ra, hozirda iyegovochilar soni dunyo bo'yicha qariyb 7 millionni tashkil etadi. Ularning bosh tashkiloti tomonidan adabiyotlar nashr etish, cherkovlar faoliyatini ta'minlashga ketadigan sarf-xarajatlardan tashqari missionerlarning kundalik xarajatlariga yiliga 100 million AQSH dollariga yaqin mablag' sarflanadi.

Mormonlar. Mazkur oqimga 1830 yili Nyu-York (AQSH) shahrida Jozef Smit (1805-1844) ismli shaxs tomonidan asos solingan.

Smit, 1823 yilda Vermont shahridagi Sheron o'rmonida kambag'al va bechora tarafdorlariga Moroni nomli bir farishtaning o'ziga vahy olib kelganini da'vo qiladi. Unga ko'ra Moroni, Smitga Nyu Yorkdagi Kumora tepaligiga ko'milgan, qadimgi Misr tilida yozilgan oltin lavhlar va ularni tarjima qilish uchun Urim va Thummin toshlarini keltirib bergan.

Jozef Smit matnlarni o'qigani va farishta yordamida tarjima qilganini e'lon qiladi va uni nashr ettiradi. Shunday qilib, 1830 yilda «Mormon kitobi» bosib chiqarilgan. Kitobdagi buyruqqa binoan yangi bir cherkov qurilgan. Bu cherkov, «Iso Masihning Oxirgi Kun Azizlari cherkovi» deb nomlangan. Tarafdorlariga esa shundan so'ng «Mormonlar» deyila boshlangan.

Mormonlar e'tiqodiga ko'ra, amerikaliklar, isroil qabilalaridan kelib chiqqan va qizil oq tanlilardan tashkil topgan. Iso tirilganidan keyin oq tanlilar orasida faoliyat olib borgan, lekin uning cherkovi qizil tanlilar tomonidan vayron qilingan. Oxirgi oq tanlilar XV asrda yashagan Mormon bilan uning o'g'li Moronidir. Lavhlarni ana o'shalar ko'mgan va ularni Smit topib olgan.

Smit, 1831 yilda yangi Quddusning Kirtlandda (Ogayyo shatati, AQSH) qurilishiga doir vahy olganini aytgan. Tarafdorlar sonini orttirish maqsadida mormonlar faol ravishda missionerlik bilan shug'ullanganlar.

Siquvga olingan Mormonlar, Kirtlandni tashlab Missuriga; u yerda ham ayni holga duch kelgach esa Illinoisga ko'chishga majbur bo'lishadi. 1840 yilda botqoqozor o'rnida Navu shahrini qurib o'z markazlarini shu yerda tuzadilar.

Omadli kechgan bir-ikki yildan keyin Smit, Mormon kitobida aksi yozilgan bo'lishiga qaramasdan, yangi bir «vahy»ga asoslanib, ko'pxotinlilikni targ'ib qilgan

va o'zi bu ishni boshlab bergan. Uning bu fikriga jiddiy qarshiliklar bo'lgan, natijada Smit ukasi va tarafarlari bilan birgalikda gavjum bir qamoqxonaga tashlanganlar. Qisqa bir muddat keyin esa ular mahbuslar tomonidan o'ldirilgan.

Smitdan keyin mormonlarga Brijman Yang boshchilik qildi. U o'limi ortidan 178 ta xotin va 49 ta bolani qoldirib ketdi. Mormonlar Yutada «Buyuk tuz ko'li» qirg'og'ida, «Tuz ko'li shahri» hozirgi Sot Leyk Siti shahrini qurganlar. Ular bu yerda juda ham kuchayib ketganlar va ulkan mormon ibodatxonasini vujudga keltirganlar.

«Iso Masihning oxirgi kun azizlari» sifatida o'zlariga baho beruvchi mormonlarning e'tiqod asoslari J.Smit tomonidan tartibga solingan. Cherkovning boshlig'i rais sifatida nomlanadi.

Mormonlar, Ota Xudo, Iso Masih va Muqaddas Ruh bilan bog'liq e'tiqodni tan oladilar. Ularga ko'ra, Injil Tangrining so'zidir, uni, xato qilmaslik sharti bilan, tarjima qilish mumkin. Mormon kitobi ham Tangrining so'zidir. Iso Masihning qayta tirilish joyi Amerika qit'asidir. Yangi Quddus Amerikada quriladi; shaxsan Isoning o'zi uni boshqaradi, dunyo yangilanadi va xuddi jannatdek ko'rinish oladi. Iso ming yillik saltanat quradi va unga imon keltirganlar, yordamchi bo'lgan (mormon) lar najot topadilar.

Ular cho'qintirishda suvga bo'ktirish usulini qabul qilganlar. Ulug'likda oldinga siljishni va hatto ilohiylikkacha yuksalishni e'tirof qiladilar. E'tiqod asoslari orasida joy olgan ko'p xotonga uylanish 1895 yilda V.Vudraft tomonidan bekor qilingan. Prichasheniye ya'ni «Poklanish» marosimi, sigaret va aroq harom bo'lgani sababli faqatgina non va suv bilan amalga oshiriladi.

Mormonlar, jiddiy ko'rinishda missioner faoliyati olib boradilar va bu faoliyatlarini butun dunyoga tarqalganligini ham aytib o'tish joiz. Mormonlar nazdida har bir a'zo ikki yil missonerlik qilishi kerak. Missionerlik faoliyatlari, bugungi kunda 4000 dan ortiq ayol va erkak mormon tomonidan olib borilmoqda. Ularning aksariyatini yoshlar tashkil qiladi va ular o'z hayotlarini missionerlik uchun ataganlar.

Bugungi kunda mormonlar dunyoning 160 mamlakatida faoliyat olib borib, taxminan 30 ming cherkov va 12 million izdoshga ega. Rasmiy xristianlik Mormonlarni adashgan oqim sifatida e'tirof etadi.

Bahoiylik - XIX asrda Eronda bobiylar yo'nalishi zamirida vujudga kelgan diniy yo'nalish. Sherozlik Sayid Ali Muhammad (1819-1850) 1844-yilda Bob (arabcha «eshik»), ya'ni yangi davrga «eshik» nomini olib, yaqin orada «Xudo elchisi»ning namoyon bo'lishi, kishilarga yangi davrning asosiy qonunlari va nizomlarini in'om etishini targ'ib qila boshlagan.

Bobning yirik izdoshlaridan biri Mirza Husayn Ali Nuriy (1817-1892) 1863 yilda Bob bashorat etib ketgan xudoning elchisi uning o'zi ekanini e'lon qiladi va Bahoulloh, ya'ni «Allohning jilosi» nomini oladi. Ushbu yo'nalishning nomi ham Bahoullohning nomidan olingan.

Bahoullohning «Kitobi Aqdas» («Eng muqaddas kitob») va «Kitobi Iqon» («Mustahkam ishonch kitobi») asarlari bahoiylik ta'limotining asoslarini tashkil etadi. Yo'nalish asoschisi o'ziga islom dini e'tiqodiga ko'ra, olamlarning Yaratuvchisi bo'lgan «Allohning jilosi» nomini qabul qilgan bo'lsa-da, bahoiylar

aqidasiga ko'ra, bahoiylik mustaqil din, u biror bir dindan ajralib chiqqan sekta ham, mazhab ham emas, deb hisoblanadi.

Bahoiylik Hindiston, Uganda, Keniya, Eron, Misr, AQSH, Kanada kabi qator mamlakatlarda tarqalgan. Hozirgi vaqtda dunyoda bahoiylarning 9 ta ibodat uyi, 200 ga yaqin milliy hamda bir qancha mahalliy diniy majlislari mavjud. Bahoiylarning umumiy miqdori taxminan 6 million kishini tashkil etadi.

Bahoiylik ta'limotiga ko'ra:

- barcha dinlar bir ildizdan paydo bo'lgan va payg'ambarlar birodar hisoblanadi;

- Ibrohim, Muso, Iso va Muhammad payg'ambarlardan tashqari Budda, Zardusht, Krishna, Bob va Bahoulloh ham payg'ambar hisoblanadi. Bahoiylikda ular eng buyuk 9 ta payg'ambar sifatida e'tirof etiladi;

- xudo har ming yilda yer yuziga yangi payg'ambar tushiradi;

- jannat va do'zax, oxirat, shayton va farishtalar inkor qilinadi;

- hozirgi barcha dinlar bir-birlarini inkor qiladi, shuning uchun ham, ularni birlashtirish va insonlar orasidagi turli farqlarni yo'qotish lozim. Bahoiylar da'vosiga ko'ra, bunday birlashtiruvchilik vazifasini bahoiylik bajarishi lozim.

- Vatan, millat degan tushunchalar ma'nisiz hisoblanadi. Zero, ularning fikricha, Yer yuzining hamma joyi Vatan hisoblanadi.

Bahoiylikda ruhoniylar yo'q. Mahalliy jamoalarni yilda bir marotaba (21 aprel) yashirin ovoz berish yo'li bilan saylanadigan 9 kishidan iborat Mahalliy diniy majlis boshqaradi. Bahoiylar yirik jamoasi mavjud bo'lgan har bir davlatda Milliy diniy majlis saylanadi. O'z navbatida Milliy diniy majlis vakillari 9 kishidan iborat bo'lgan Umumjahon Adolat Uyi a'zolarini saylaydilar. Har besh yilda saylanadigan Umumjahon Adolat Uyi umumjahon bahoiylar jamiyatining faoliyatini boshqarib boradi.

Bahoiylikda har biri 19 kunlik 19 oydan iborat bo'lgan diniy taqvim qabul qilingan. Har 19 kunda jamoaning barcha a'zolari ibodat qilish, jamoa bilan bog'liq bo'lgan ishlarni muhokama qilish, o'zaro birodarlik aloqalarini mustahkamlash uchun yig'iladilar.

Kuniga uch marta Isroilning Akka shahriga qarab ibodat qilinadi. Umumiy ibodat duo o'qish, meditatsiya hamda bahoiylikning asosiy kitoblari va jahon dinlari muqaddas kitoblaridan matnlar o'qish orqali amalga oshiriladi. Har yili 2 martdan 20 martgacha bahoiylar kun chiqardan kun botgunga qadar ovqat va suvdan o'zlarini tiyib, ro'za tutadilar.

Bahoiylarning muqaddas ibodatxonasi Akka shahrida joylashgan. Xayfa shahri muqaddas shahar hisoblanib, dunyo bahoiylarining ziyoratgohi hisoblanadi. Bu yerda Bob ibodatxonasi, 1957 yilda bahoiylikning rahbarlik organi sifatida tashkil etilgan Umumjahon Adolat Uyining qarorgohi joylashgan.

O'zbekiston hududida bahoiylarning ilk vakillari - savdo-sotiq bilan shug'ullanuvchi tijoratchilar - XIX asr oxirlarida Samarqand shahrida paydo bo'lgan.

Tajriba bahoiylar ham yoshlar o'rtasida o'z g'oyalarini yoyishga alohida e'tibor berayotganliklarini ko'rsatadi. Xususan, ular o'z ta'limotlari taqdimoti

kunlarini o'tkazish va uyma-uy yurib bunday taqdimotlarga chorlovchi taklifnomalar tarqatish amaliyotini yo'lga qo'yganliklarini ta'kidlash zarur.

Mamlakatimizda bahoilar tomonidan chet tillarini o'rganish bo'yicha kurslar tashkil etish orqali yoshlar orasida o'z qarashlarini tarqatishga harakat qilganlari kuzatilgan. Bunday faoliyatni asosan chet el fuqarolari amalga oshirganlar. Olib borilgan maqsadli ishlar natijasida bunday harakatlarning oldi olingan.

Bahoiylarning missionerlik faoliyati haqida gap ketar ekan, ular o'z suhbatlarida «Alloh», «Alhamdulillah», «Bismillohir-rahmonir-rohim» kabi islomiy tushunchalarni tez-tez ishlatishlarini, islom dinida tan olingan Ibrohim, Muso, Iso va Muhammad payg'ambarlar ularning ta'limotida tan olinishi hamda «Qur'on» ular uchun ham muqaddas manba hisoblanishini bot-bot takrorlaydilar. Bunday uslub bir tomondan, musulmonlarning hushyorligini yo'qotish orqali e'tiqodiy ta'sir o'tkazishga qaratilganini, ikkinchi tomondan, diniy bilimlari sayoz insonlar orasida targ'ibot olib borishni anchagina yengillashtirishini ta'kidlash zarur.

2011 yilning iyuliga qadar Respublikamizda bahoiy jamoalarining 6 ta diniy tashkiloti ro'yxatga olingan.

Ahmadiylik (Qodiyoniylik). Mazkur oqim XIX asrning oxirlarida Mirzo G'ulom Ahmad Qodiyoniy tomonidan tuzilgan. Dastlab u asoschisining nomi bilan – «Mirzoiya», keyinchalik esa vujudga kelgan joyga nisbatan – «Qodiyoniya» deb nomlangan. Mirzo G'ulomning 1900 yil 4 noyabrdagi bayonotiga binoan oxir oqibat «Ahmadiya» nomini olgan.

Mirzo G'ulom Ahmad, 1840 yilda, hozirgi Pokiston hududidagi Panjob viloyatining Gurdaspur mintaqasidagi Qodiyon qishlog'ida tug'ilgan. Otasining xohishiga binoan 1864 yilda Sialkot shahriga borgan va o'sha yerda bir muddat ishlagan. Shu paytda, u kundalik ishidan tashqari islom ilmlari hamda boshqa dinlar haqida va o'zi bilan yaqindan munosabatda bo'lgan missionerlardan xristianlik haqida ko'pgina ma'lumotlar olgan, hindular bilan munozaralarga kirishgan.

Mirzo G'ulom Ahmadning melanxoliya, bosh og'riq, yurak porogi, dizenteriya, diabet kasalliklari bilan og'rigani va ular uning shaxsiyati va ruhiyatida o'z ta'sirini o'tkazganligi qayd etiladi.

1876 yilda G'ulom Ahmad Allohning huzuriga chiqqani va vahy ola boshlaganini da'vo qilib chiqadi. 1880 yilda u o'z ta'limoti asoslariga bag'ishlangan «Barohini Ahmadiya» (Ahmad dalillari) nomli kitobining ilk ikki jildini nashrdan chiqarishga erishadi. Unda u islomni boshqa dinlardan himoya qilgan. Shu tufayli musulmonlar kitobdagi «ilohiy ilhomlar», karomatlar, o'z-o'zini maqtashlarga, dastlab, uncha e'tibor bermaganlar. Uchinchi va to'rtinchi jildlarda esa G'ulom Ahmad o'ziga vahy tushayotgani va payg'ambar ekanini da'vo qilgan. Shuningdek, ingliz hukumatini maqtab, hozirgi paytga kelib «jihod» tushinchasining o'rinsiz, hukmsiz holga kelib qolganini aytgan. Boshlanishda 50 jild bo'lishi rejalashtirilgan «Barohini Ahmadiya»ning 5 jildigina nashr qilingan.

1885 yili Mirzo G'ulom Ahmad o'zini-o'zi yashab turgan davr (hijriy XIV asr) «mujaddidi» ekanini, 1888 yilga kelib esa insonlardan «bay'at» olib, alohida «jamoat» tashkil qilish haqida buyruq olganini e'lon qiladi. 1891 yilda u Iso ibn Maryamning tabiiy yo'l bilan o'lganini aytib va shundan kelib chiqib o'zini musulmonlar kutayotgan «Masih» va «Mahdiy» deb da'vo qilgan. 1904 yilning

noyabr oyidan boshlab esa ochiqdan-ochiq o'zini musulmonlar uchun «mahdiy», xristianlar uchun «masih» va hindular uchun «krishna» deb e'lon qilgan.

Ahmadiylarga ko'ra barcha dinlar, qandaydir xaloskorni kutadilar, uni kelishi ilinji bilan yashaydilar. Agar kutilayotgan qutqaruvchi, bir odamda mujassam bo'lsa, dinlararo kelishmovchilik yo'qotilgan va bashariyat hamohanglikka erganlar bo'lar edi.

Mirzo G'ulom Ahmad 1908 yil 26 mayda Lahorda vafot etgan. Qabri Qodiyonga olib ketilgan va tarafdorlari uchun muhim ziyoratgohga aylangan.

Mirzo G'ulom Ahmadning o'limidan keyin shogirdlari uning fikrlarini yig'ishda davom etdilar va natijada «Sinkretik Qodiyoniylik\Ahmadiylik harakati» yuzaga kelgan. Keyinchalik oqim «Qodiyon ahmadiylari» va «Lahor ahmadiylari» nomli ikki jamoaga bo'linib ketdi.

Dastlab, payg'ambarlikning Muhammad (s.a.v) bilan tugagani va qiyomatgacha undan boshqa payg'ambar kelmasligini tan olishini ta'kidlagan Mirzo G'ulom, 1901 yildagi «Juma xutbasi»da uning izdoshi bo'lgan Mavlaviy Abdulkarim Mirzo G'ulom Ahmad uchun «nabiy» va «rasul» sifatlarining ishlatish mumkin deb e'lon qilgan.

Avvalroq, «Muhaddas» (xitob qilinib, gaplashilgan) deb nomlangan Mirzo G'ulom keyinchalik muhaddaslikni bir ma'noda juz'iy nabiylik sifatida baholagan; butunlay payg'ambarlikning tugaganini, lekin juz'iy nabiylikning qolganligini ochiqcha aytgan.

Nihoyat 1902 yili u quyidagi so'zlar bilan haqiqiy niyatini va maqsadini ma'lum qilgan: «Qayta-qayta aytganim kabi, men sizlarga o'qib bergan bu so'zlar, qat'iy va aniq shaklda Qur'on va Tavrot kabi Allohning so'zidir. Men Allohning zilliy va Buruziy nabysiman va har bir musulmon diniy ishlarda menga itoat qilishi kerak. Har bir musulmonning mening Mav'ud (va'da qilingan) Masih ekanimga ishonishi kerak. Chaqirig'im (da'vatim) yetib borgan har bir inson meni ishlarida xoqon deb bilmasa, mening Mav'ud Masih ekanligimga ishonmasa va menga kelgan vahiyning Allohdan kelganligini qabul qilmasa, garchi musulmon bo'lsa-da, o'z davrida qabul qilishi kerak bo'lgan narsani inkor qilgani uchun osmonlarda jazoga loyiq va mas'ul bo'ladi».

Qodiyoniylar aqidasi ko'ra, Alloh ro'za tutadi, namoz o'qiydi, uxlaydi, uyg'onadi, yozadi, imzo chekadi, ba'zan adashib ham turadi.

Farishtalar ko'z bilan emas, ruh bilan ko'rilishi mumkin. Ular vahiy olib keluvchi, Allohning buyurganlarini elchilariga o'rgatuvchi, imon egalariga quvvat bag'ishlovchi, insonlar uchun shafolatda bo'luvchi, insonlarning ruhiy jihatdan yuksalishlarini va yaxshi ishlarga yo'nalishlarini ta'minlovchi mavjudotlardir.

Mirzo G'ulom Ahmad, Muhammad (s.a.v)dan keyin (shariat olib kelgan) vahyning kelmasligi fikrini olib, haqiqiy nabiylik uchun Jabroil (a.s.)ning kelishi kerakligi haqidagi aqidani olg'a surgan.

Ahmadiylarning e'tiqodiy mavzulardagi eng qiziq fikrlari oxirat bilan bog'liqdir. Ahmadiylarga ko'ra, oxirat, yangi bir holat emas; haqiqatda u, hozirgi ma'naviy hayotimizning mukammal va qusursiz ko'rinishidir; oxiratning ne'matlari ma'naviydir.

Har bir qodiyoniy oylik daromadining 1/16 qismini mazhabga ajratishi va buni vasiyatiga qo'shib yozishi talab qilinadi.

Qodiyoniylik izdoshlari 5-6 millionga yaqin deb taxmin qilinadi. Bu miqdor biroz ko'paytirilgan bo'lishi ham mumkin. Hozirgi kunda ahmadiylar Hindiston va Pokistondan tashqari, bir necha arab mamlakatlari, Eron, Afg'oniston, Afrika hamda G'arb mamlakatlarida tarqalgan. Londonda ularning katta markazi bor. Ahmadiylar MDH hududiga keyinga yillarda kirib keldi. Ko'proq ishbilarmon, tojir va xayriya jamiyati vakillari sifatida Tatariston va boshqa joylarda rasmiy ro'yxatdan o'tgan. Robita al-olam al-islomiy (Islom olami ittifoqi) Ahmadiyani «islomga yot oqim» deb e'lon qilgan.

«Islom millati» (Qora musulmonlar). Tashkilot 1930 yili AQSHning Detroit shahrida asl ismi Uolles Don Fard bo'lgan Vali Fard Muhammad tomonidan tuzilgan. Fard Osiyo va Afrikaning tahqirlangan qora tanli aholisiga haqiqiy, najotkor dinni olib kelganini da'vo qiladi. Shuningdek, u qora tanlilarni AQSH qonunlariga bo'ysunmaslik, armiyasida xizmat qilmaslik, umuman o'zlarini bu davlat fuqarosi deb hisoblamaslikka chaqiradi. 1930 yili «Qora musulmonlar»ning birinchi diniy tashkiloti – «Ibodatxona №1» Detroit shahrida tuziladi.

1934 yili Vali Fard Muhammad sirli ravishda g'oyib bo'lgach tashkilotga uning o'ng qo'li hisoblangan Alija Muhammad (asl ismi Robert Pul) (1897–1975) rahbarlik qila boshlaydi. Pul Chikago shahrida «Ibodatxona №2»ni tashkil qiladi va keyinchalik mazkur joy tashkilotning shtab kvartirasiga aylanadi. Tashkilot izdoshlari uni hozirga qadar ham Muhtaram Alija Muhammad deb ataydilar.

1975 yili Alija Muhammad vafot etgach uning o'g'li Uolles Din Muhammad (keyinchalik o'ziga arabcha «al-Varis» – voris nomini olgan) va Luis Farraxan o'rtasida rahbarlik uchun kurash ketdi. Natijada «qora musulmonlar» ikki guruhga bo'linib ketdi.

Bir guruhga rahbarlik qilgan Uolles Din Muhammad tashkilotning aqidaviy asoslariga o'zgartirishlar kiritib, uni sunniylikka yaqinlashtirishga va an'anaviy islom tomonidan tan olinishga urindi.

Uolles Din Muhammadning tashkilot rahbari etib saylanishi, mazkur lavozim o'ziga tegishiga umid bog'lagan Luis Farraxanga og'ir botadi. Natijada, 1978 yili o'z tarafdorlari bilan alohida ajrab chiqadi. Farraxan boshchiligidagi guruh Alija Muhammad g'oyalari va tashkilotning eski nomiga sodiq qoladi.

Bugugngi kunga qadar Vali Fard Muhammad tomonidan asos solingan «Qora musulmonlar» tashkilotining davomchisi Luis Farraxan boshchiligidagi guruh hisoblanadi. Ular dunyo bo'ylab yuzdan ortiq diniy tashkilotlarga va oylik «So'nggi da'vat» (The Final Call) nomli nashrga ega.

Hozirgi vaqtda Farraxan izdoshlari 1965 yili Alija Muhammad tomonidan olg'a surilgan quyidagi g'oyalarga e'tiqod qilishadi:

1. Nomi Alloh bo'lgan yakkayu yagona Xudoga ishonch;
2. Qur'oni karim va Xudo yuborgan barcha payg'ambarlarning kitoblariga ishonch;
3. Injilning haqiqiy muqaddas manba ekani, biroq yolg'on yashiq aralashtirib yuborilgani sababli qayta tahlil qilinishi kerakligiga ishonch;

4. Allohning payg'ambarlari va ular insoniyatga olib kelgan muqaddas kitoblarga ishonch;

5. Qayta tirilishga ishonch. Bu tirilish jismoniy emas balki ma'naviy bo'lishi, birinchi bo'lib qora tanlilar qayta tirilishiga ishonish;

6. Qiyomat kunining haqligi va bu kun Amerikada boshlanishiga ishonch;

7. Bugungi zamon qora tanlilar va oq tanlilar ajraladigan zamon ekani, qora tanlilar o'zlariga oq tanli sobiq quldorlar tomonidan berilgan qullik familiyasidan voz kechib ozod kishi – Yer sayyorasining qora tanli aholisi familiyasini olishi zarurligiga ishonch;

8. Barchaning teng huquqli ekani va bir xil adolat qilinishi kerakligiga ishonch;

9. Integratsiya va birdamlik haqidagi g'oyalar ikkiyuzlamachilik bo'lib 400 yil davomida ezilib kelgan qora tanlilarning birdaniga oq tanlilar bilan do'st bo'lib qolishi va oq tanlilarga bundan buyon ham qullik qilishi mumkin emasligi va ajralib chiqib alohida davlat qurish vaqti kelganiga ishonch. Agar oq tanlilar rost so'zlayotgan bo'lsalar, buni isbotlab berish uchun qora tanlilarga AQSH hududidan alohida yer ajratib berishlari kerakligiga ishonch;

10. O'zini taqvodor musulmon deb hisoblovchi jamoa a'zosi birovlarining qonini to'kishini mumkin emasligi, AQSH uchun urushlarda qatnashmasligi, faqatgina o'z davlati qurilganidan so'nggina shu davlat uchun jang qilish mumkinligiga ishonch;

11. Qora tanli ayollar ham xuddi boshqa ayollar kabi hurmat va himoya qilinishi lozimligiga ishonch;

12. Alloh 1930 yili Vali Fard Muhammad jismida namoyon bo'lib, nasroniylarning «messiya»si va musulmonlarning «mahdiy»si bo'lganiga ishonch;

13. Allohning yakkayu yagona ekani, undan boshqa iloh yo'qligi va u mukammal saltanat qurishiga ishonch. Qora tanlilarning qullikni boshdan kechirishi Bibliyada bashorat qilinganiga ishonch.

Tashkilotning mashhur a'zolari qatorida mashhur bokschi Muhammad Ali (1975 yili sunniylikni qabul qilgan), REP ijrochilari Mak Ren, Jey ti Bigga Figga, Snup Dogg, POP musiqa qiroli Maykl Jeksonlarni sanash mumkin.

«Islom millati» yoxud «Qora musulmonlar» tashkiloti qora tanli millatchilikka asoslangan, o'zini islomiy deb atasa-da, aslida bu dinga zid bo'lgan tashkilotdir.

«Qora musulmonlar» faoliyati yer yuzida irqchilikning tarqalishiga zamin yaratadi.

Bugungi kunda mazkur tashkilot a'zolari butun dunyoda 16 mingdan 50 mingtagacha ekanligi qayd etiladi.

Xalqaro Krishnani anglash jamiyati. Shrila Bxaktivedanta Svami Prabxupada nomi bilan tanilgan asli hindistonlik Abxay Charan De (1896-1977) tomonidan tashkil etilgan. U 1947 yilda «Veda» falsafasi bilimdoni sifatida «Bxaktivedanta» (sanskrit. «sodiqlik», «fidokorona xizmat») unvoniga sazovor bo'ladi. Sanskrit tilidan ingliz tiliga ko'pgina «Veda» matnlari, jumladan, «Bxagavadgita» («Xudo qo'shiqlari»)ni sharhlar bilan tarjima qildi. 1959 yilda 63

yoshida dunyodan voz kechishga ahd qiladi va Svami («Aql va hissiyotlar egasi») unvoniga erishadi.

1965 yilda A.Ch.Bxaktivedanta Svami AQSHga ko‘chib o‘tdi va «Xalqaro Krishnani anglash jamiyati»ga asos soldi. Bu davrda Sharq mistik ta’limotiga bo‘lgan katta qiziqish Krishnani anglash falsafasini targ‘ib qilish uchun qulay shart-sharoit yaratdi va harakat tez rivoj topdi. Ma’lumotlarga ko‘ra, bugungi kunda dunyoning turli burchaklarida ularning 150 dan ortiq ibodatxonalari mavjud.

Krishnachilik (vayshnavizm) odam qiyofasidagi xudo Krishna (Vishnu)ga e’tiqod qilishga asoslangan hinduiylikning ikki asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Krishnachilikning muqaddas yozuvlariga «Bxagavatgita»dan tashqari boshqa «Veda» matnlari ham kiradi.

Krishnachilik yakkaxudolikka, ya’ni yagona va mutloq xudo – Krishnani tan olishga asoslanadi. U abadiy, yaratilmagan va cheksiz shakllarga kirish qobiliyatiga ega. Krishnachilik ta’limotiga ko‘ra, olam ruhiy va moddiy dunyoga bo‘linadi. Insonning ruhi tanasiga nisbatan birlamchidir. Krishnachilar ruhni rivojlantirib ichki komillika erishish va shu yo‘l bilan xudoga qo‘shilishni oliy maqsad, deb biladilar.

Har bir inson o‘zida Krishnani anglash qobiliyatini rivojlantirishi mumkin. Buning uchun bir qancha harakat shakllarini o‘z ichiga olgan va xudoga muhabbatni rivojlantirish hamda uni butunlay ruhiy anglashga sho‘ng‘ishga qaratilgan bxakta-yoga mashqlar tizimi ishlab chiqilgan. Ayni paytda, inson o‘zini moddiy ehtiyojlardan xoli qilishi, go’sht, baliq, tuxum, mast qiluvchi narsalarning barchasi, jumladan, spirtli ichimliklar, tamaki, qahva, choy iste’mol qilish, nikohsiz jinsiy hayot kechirish va qimor o‘yinlardan voz kechishi zarur, deb hisoblanadi.

Krishnachilikda meditatsiya deb ataluvchi, ibodatxonada o‘tkaziladigan diniy marosimlar har kuni soatlab bajariladi. U maxsus harakatlar, Sankirtana – birgalikda xudo Krishnani «Xare Krishna, Xare Krishna, Krishna Xare, Xare, Xare Rama, Xare Rama, Rama, Rama, Xare, Xare» degan, maxamantra («ozod bo‘lishning buyuk qo‘shig‘i»)ni kuylash bilan sharaflash amaliyotini qamrab oladi. Bularning hammasi, ularning ta’biricha, aqlni tozalash, fikrni tashqi dunyodan xalos etish, butun diqqat-e’tiborni xudoga muhabbatga yo‘naltirish uchun bajariladi.

«Xalqaro Krishnani anglash jamiyati»da o‘z ergashuvchilarining mulklarini jamiyat hisobiga xayr-ehson qilishlari hamda ibodatxonada ruhoniylilik vazifasiga o‘tishlari rag‘batlantiriladi. Bu ta’limotni qabul qilgan har bir kishiga yangi – sanskritcha nom beriladi. Jamoa a’zolari sari, dxoti va boshqa hind milliy liboslarini kiyadilar.

Krishnachilar tomonidan missionerlik faoliyati o‘tgan asrning 70-yillarida boshlangan. Ular tomonidan amalga oshiriladigan targ‘ibotchilik harakatining o‘ziga xos xususiyatlari qatorida ko‘chalarda ibodat kiyimlarida yurib qo‘shiqlar aytish va adabiyotlarini tarqatish, «Hayot uchun ozuqa» deb nomlanadigan, bepul oziq-ovqat tarqatish aksiyalarini o‘tkazilishini ko‘rsatish mumkin. Bunday harakatlarning asosiy obyektlari sifatida odatda talabalar, maktab o‘quvchilari, qariyalar va mehribonlik uylarida istiqomat qiluvchilar tanlab olinadi.

Krishnachilar o‘z davrida O‘zbekistonda ham missionerlik faoliyatini olib borishga intilganlarini ta’kidlash zarur. Jumladan, 1990-yillarning o‘rtalarida Toshkent shahrida joylashgan «Krishnani anglash jamiyati» vakillari shaharning

turli burchaklarida ibodat kiyimlarida yurib, o'zlarining diniy adabiyotlarini tarqatish, asosan qariyalar uylari, shifoxona kabi muassasalarda missionerlik faoliyatini olib borish bilan shug'ullanganlar. Ular bilan olib borilgan tadbirlar natijasida krishnachilarning bu turdagi faoliyatiga barham berilgan. Bugungi kunda ular respublikamizning ayrim hududlarida yashirin ravishda faoliyat olib borishga harakat qilmoqdalar.

2011 yilning iyuliga qadar respublikamizda krishnachilarning 1 ta diniy tashkiloti ro'yxatga olingan.

O'tilgan mavzu bo'yicha savollar

1. Noan'anaviy diniy tashkilotlarning qanday xususiyatlari mavjud ?
2. Yangi diniy yo'nalishlarning yuzaga kelishiga qanday omillar ta'sir ko'rsatadi?
3. Iyegovo shohidlari qanday tashkilot?
4. Mormonlarning boshqa xristian yo'nalishlaridan asosiy farqi nimada?
5. Bahoiylarning qiblasini qaysi shahar hisoblanadi?
6. Ahmadiylar qanday ikki yo'nalishga bo'lingan?
7. «Qora musulmonlar»ning islomdagi boshqa yo'nalishlardan asosiy farqi nimada?
8. Krishnani anglash jamiyatiga qachon, kim tomondan asos solingan?

Mustaqil ish topshiriqlari

1. «An'anaviy» va «noan'anaviy din» tushunchasi.
2. Noan'anaviy dinlar yuzaga kelgan tarixiy va ijtimoiy-siyosiy omillar.
3. G'arbda yangi sektalarning paydo bo'lishi sabablari.
4. Islom dini doirasida yuzaga kelgan oqimlarga an'anaviy ulamolarning fikri.
5. O'zbekistondagi noan'anaviy diniy tashkilotlar.

Adabiyotlar

1. Najmiddinov J. Missionerlik: kecha va bugun. - Toshkent: «Toshkent islom universiteti» nashriyot-matbaa birlashmasi, 2008. - 64 b.
2. Ochildiyeu A., Najmiddinov J. Missionerlik: mohiyat, maqsadlar, oqibatlar va oldini olish yo'llari. - Toshkent: «Toshkent islom universiteti» nashriyot-matbaa birlashmasi, 2009. - 200 b.
3. Mironov A.V., Babinov Yu.A. Osnovi religiovedeniya: Rabochaya kniga prepodavatelya i studenta. Ucheb. posobiye. - M.: NOU, 1998. - 328 s.
4. Puchkov P.I., Kazmina O.Ye. Religii sovremennogo mira. Ucheb. posobiye. - M.: 1997. - 286 s.